

Történetek és epizódok

(Huszonöt éves budai színházgatásom emlékeiből)

II.

1894-ben került először színre Budán Az ember tragédiája, Madách örökbecsű műve. A három főszerepet Tótvölgyi Margit, Csiky László és Réthey Lajos játszották. A darab előadását megelőzőleg sokan kétkedtek merész vállalkozásom sikerében. Csodálkoztak, hogyan bátoríthatom e klasszikus nagy kiállítású darabot a fővárosban, a Nemzeti Színház szomszédságában színre hozni? A közönség pártfogása volt a felelet. A mű e nyáron tizenhat estét töltött be.

Ugyancsak ebben az évadban ment „Az új honpolgár”, Kövesi Albert új, eredeti, népszerű énekes fővárosi életképe. A darabnak tulajdonképpen „Foncsi” volt a címe. E jelentéktelen, keveset mondó titulussal sehogy sem voltam megelégedve, tehát „Új honpolgár”-nak kereszteltem. Nagyobb hatás kedvéért később még a „Goldstein Szánti” címet is hozzábiggyesztették.

E nyáron Blaha Lujza, Kürj Klára és Komáromy Mariska művésznők vendégszerepeltek. Az évadot a „II. Rákóczi Ferenc fogsága” drámával fejeztük be.

Az 1895. évet „A takácsok”, Hauptmann Gerhard drámája tette érdekessé. A darab tízedik előadását Bánffy Dezső báró, akkori miniszterelnök is végignézte, aki családjával együtt különben is gyakran látogatta előadásaimat. Másnap reggel a kegyelmes úrnak egyik lakója pecsétetes nagy hivatalos levéllel keresett föl lakásomra. A levél tartalma volt, hogy aznap délelőtt tíz óra a Várban, a miniszterelnöki palotában jelenjenek meg. Természetes, hogy pontban tíz órakor a palota első emeletén levő nagyteremben várakoztam. Rövid idő

mulva belépett a kegyelmes ur. Nagyon nyájasan köszöntött, mosolygósan kezel nyujtott, leültegett és egy ezüstpapírba göngyölt nagy szivarral kínálta meg. Rövid bevezetés után meginvitálhatásomnak tulajdonképpen céljára térve, kijelentette, hogy „A takácsok” izgalom, lázító, rossz darab, amelyet kár volt színrehoznom. Mentegetődzéseim, érveléseim után meglehetősen stentori hangon így szólt:

— *En nem tiltom ugyan be a darabot, de ne próbálja többé előadni!*

Ez a gyöngéd figyelmeztetés nagyon meghatótt. Nem utasíthattam vissza. Engedtem. „A takácsok” másnap lekerült a műsorról.

Új darabok voltak még: „A kis hörcsög” a „Mi történt az éjjel?” francia vigjátékok és a „Vegye el a lányomat!” operett. Ebben az évben vendégszerepelt először Budán Jászay Mari, a nagy tragika, négy estén. Bucsuelőadás a „Budavár bevétele” című látványos színmű volt.

1896. Magyarország ezredéves ünnepe. Megnyitó előadás és millenniumi darab a „Keresd a szíved”, Jókai Mórnak a szabadságharcból merített színműve. Fölbátorodva a nagy költőnek a „Gazdag szegények” átengedése alkalmával tanusított jóindulatától, az év elején fölkerestem őt lakásán, kérve, engedné át a millenniumi év műsorának díszül „Keresd a szíved” darabját.

Jókai rövid gondolkozás után válaszolt:

— Azt bizonyára tudja igazgató ur, hogy darabomból a Nemzeti Színháznál már folytak a színpadi próbák. Azonban tendenciája miatt felbenghagyták azokat s levették a műsorról. Mivel az ön színházánál ezt nem kifogásolhadják, átengedem önnek a darabomat.

A nagy költő szíveségét megköszönve, boldogan távoztam.

Pozsonyban rögtön hozzákezdtem a darab kiállításához s betanulva, készen hoztuk azt fel Budára.

Az előadást követő napon Jókai a következő tartalmu levelet intézte hozzám:

Tisztelt igazgató ur! Kedves bartáon!

A tegnapi előadás után hálás köszönetemet fejezem ki önnek darabom színrehozataláért s az abban közreműködött művésznőknek és művészeknek magas színvonalon álló remekléseért. Csak valami baj ne érje őket ebben a hideg színházban, melyet csak a közönség ekkesedése melegít. En téli kabátban és föltett kalap mellett is meghültem egy kicsit.

Igaz baráti üdvözetem mellett maradtam igaz hive
Dr. Jókai Mór.

Ime, a budai nyári színészet iránti bizalom, rokonszenv tehát a „Gazdag szegények” színrehozatalát követő két év után, ittműködésem nyolcadik esztendejében annyira emlékedt, hogy a költőfejedelem készséggel adta a „Keresd a szíved” előadásához beleegyezését.

A vendégszerepléseket Blaha Lujza, Kürj Klára és Pálmay Ilka művészete tette vonzóvá és érdekessé. Pálmay Ilka akkor érkezett haza külföldi körutjáról és tizenhárom estén át játszott. Ez évad újdonsága voltak még: a „Megfigyelés alatt”, Kabos Ede eredeti színműve, a „Csak párosán” francia bohózat, „A kis lord” vigjáték, a „Hivatalos feleség”, színmű, „A két tacsó” francia népdrama és „Az erényes Metella” operett. Bokor József „A gyerekszszony” népszínművével fejeztük be az évadot.

Az 1897-iki nyár alatt ismét Jókai Mór színműve, „Helvita” emelte a Budai Színház művészi nivóját. Helvilát Hahnel Aranka játszotta. Mivel a címszerepet ábrázoló színész az ugynevezett vitustanc kóriban szenved s annak kreálása nemcsak kiváló tehetséget s mély tanulmányt, hanem orvosi tudományon alapuló szakismeretet is kíván, együtt mentünk át Jókaihoz, aki Hahnel Aránaknak a szerep felfogását és alakítását több ízben magyarázta.

Újdonság volt még Budán a „Fiesco”, Schiller történeti drámája. A darabnak egyik felyonását egyizben csak a színtelen színtelen

meg a tönkretevésétől. Ugyanis szokásom volt, hogy minden kényesebb drámai előadás alatt, mikor időm engedte, a krisztinateri villamos megállókát lestem, figyelve a szinkör oldalánál lassíták meg a menetet, ne csöngessenek, hogy lármájukkal meg ne zavarják a közönséget. Ezt tettem a „Fiesco” előadásánál is. Egyszer csak a Vörmező felől közeledő zene hangjai hatottak felém. Figyelni kezdtem. Mi ez? Katonai zenekar. Meg voltam döbbenve. Csak nem fognak ezek az én klasszikus drámai előadásom alatt a szinkör mellett csinnadrattázni? A zene közeledett. Én mindjobban ijedtem. Végre a krisztinavárosi templom elé értek. Nagydob, pozzán, réztányérok irgalmatlan harsogást vittek véghez. Ahelyett, hogy abbahagyták volna, még erősebben rázendítettek. Mit csinálnak? Kétségbeesésemben cilinderemet fejemenről lekapva, mint fekete zászlót lobogtatam feléjük s rohantam a zenekar elé. Odaérve, megragadtam a tamburmajornak a levegőben táncoló nagy vezénybotját s tört német-séggel kezdtem kiabálni:

— Um Gotteswillen, meine Herren, hören Sie doch auf. Sie richten mein Vorstellung zu grunde. Hier ist mein Theater. Wir spielen heute eine grosse Tragödie von Schiller.

A tamburmajor látva desperátus ábrázatomat, elmosolyodott. Nagy gesztussal azonnal leintette a zenekart, s a legnagyobb csendben vonultak el a szinkör mellett. Én pedig boldog voltam, hogy Verrina nagy drámai jelenése, mikor a Fiesco által elcsábított leányát megátkozta, zavartalanul folyhatott le.

Az újdonságok közül „A nilusi varázsló”, „A csodagyerek” operettek és az „Utána!” című új francia bohózat vonzóttak. Bucsuelőadásunk „Dobó Katica” volt.

1898-ban Géczy István „A fekete rigó” című új népszínművével nyitottam meg az évadot. Orbán Árpád karnagy „Katinka” című egyfelvonásos operája feltűnést keltett. Esz-

ben is műsoron volt „Az ember tragédiája”. Az „Összevisszafojgató” operettet és a „Hármas ikrek” bohózatot is nagyon látogatták. „A szökött katona” volt utolsó előadásunk.

A következő három évben szünetre voltam kárhoztatva. Ugyanis Pozsony—Temesvár 1899-ben elszakadtak egymástól. Hogy a hosszas tárgyalások és habozások közben esetleg állomás nélkül ne maradjak, a két város közötti konfliktus alatt Szegedre irtam alá a szerződést, s Makó Lajos vonult be három évre Buda—Temesvárra.

Azon a télen tudattak velem, hogy Pozsony elszakadt Temesvártól, s az utóbbi város jövőben is Budához van csatolva. Eszerint az új temesvári direktor foglalja el Budát. Ez a hír nagyon leverte. Hisz az én törekvésem, becsvágyam Budához fűződött. Azt hittem, hogy munkásságommal a budai közházat és ezzel a budai színészet állandósításának rajongva óhajtott eszméjét fogom megvalósíthatni.

Meghiúsult ábrándok, szétfoszlott remények hatása alatt, beteg kedélyvel távoztam tehát ismét a vidékre három esztendőre.

Távollétem utolsó évének tavaszán a kormány Fiuméba küldött, hogy színészetünknek a városban művészi tekintélyt és népszerűséget, rokonszenvet szerezzek. Ez sikerült is, mert hatheti működésünk alatt a közönség és ottani sajtó elismerését teljes mértékben kivívtuk. Innen tiz előadásra Trieszbe rándultam, hol ez alkalommal először csendült meg a magyar szó. Ez a két sikerült vendégszereplés egy kis ír volt zaklatott lelkiállapotomra.

A három évet nagynehezen lemorzsolva, 1902 tavaszán ismét visszatérhettem édes otthonomba, a budai szinkörbe. Április 26-án „Az édes lányka” operett-újdonsággal kezdtük az előadásokat. Ez évben „A kereszt jelében” nagy látványos dráma szintén újdonság volt. Az évad alatt Fedák Sári, az ünneplélt prima-

donna vendégszerepelt. Ugyanekkor kezdtem az operákat sürűbben kultiválni. Tíz operaelőadást tartottam. Volt eset, hogy egymásutáni hat est közül háromat operával töltöttem be s ezek között már „Ernani” és „Norma” is helyet foglaltak.

Ekkor történt, hogy Erkel Gyula, a magyar királyi Operaház akkori karnagya „Ernani” egyik előadásának napján rokonai körébe Budára randult. Ott hallotta, hogy mi operákkal is operálunk.

— Micsoda? . . . Ezek még operáznak is? . . . No, ez szép kis operázás lehet. Ezt a paródiát már csak megnézem. Legalább nagyokat fogok nevetni.

És eljött és megnézte az előadást.

Pár nap múlva az Operaház titkári irodájában találkoztunk. Azelőtt soha sem láttuk egymást. Kölcsönös bemutatkozás után megszólalt:

— No, igazgató ur, ön ugyan szépen becsapott engemet.

— Hogy-hogy?

— Hát ugy, hogy elmentem az ön szinkörébe „Ernani”-ra. Az opera előadása előtt azt gondoltam, hogy nagyokat fogok nevetni. De nem, nem nevettem. Ellenkezőleg. Elszomorodtam azon, hogy olyan szép hang, mint Anday Blankáé és olyan remek tenor-baritonista, mint Környey Béla, a vidéken kallódnak el. Tudja, hogy ennek az embernek a magyar királyi Operaháznál volna a helye? Különben is az egész előadásról csak a legnagyobb elismeréssel és dicsérettel nyilatkozhatom.

A megboldogult Erkel véleménye nem sokára beteljesült. Környey ma nem tenor-baritonista többé, hanem két világváros operaszínházának becézett első hőszenor-énekese.

Bucsuelőadásunk a „Rablélek” színmű volt.

(Hétfőn folytatjuk.)